

Caz ve Blues'un Arap Kökleri

Gunnar Lindgren

Çeviren: Nilgün Sarı

Arap Kültürünün Kara Afrikalıları Siyahların köleleştirilmesi adını verdiğimiz süreçten uzun zaman önce, siyah Afrikalıları Kuzey Amerika'ya gelmişlerdi. Kolomb'un 1492'de Yeni Dünya'ya olan ilk seyahatinde mürettebatı arasında siyah Afrikalıları vardı. Cortez ve Pizarro gibi İspanyol ve Portekizli fatihlerin daha militanlarının bile yanlarında siyahlar vardı. Bazı durumlarda, sömürgeci liderlerin kendileri de siyahtı, örneğin günümüzde Meksika olan yere keşif gezisi düzenlemiş olan Estebanico ve İspanyollar Şili'yi fethederken onlara liderlik eden Juan Valiente. Onlar Hispaniola'daki (günümüzün Haiti/Dominik Cumhuriyeti) ilk İspanyol yerleşimcileri arasındaki siyah sömürgecilerdi. 1502 ve 1518 yılları arasında, yüzlerce siyah madenlerde çalışmak için ve başka nedenlerle Yeni Dünya'ya göç etti. İlk dalgadaki siyah sömürgecilerin tümünün Afrika kültürünün değil, Arap kültürünün taşıyıcıları olduğunun belirtilmesi ilgi çekici olacaktır.

Bunlar İber Yarımadasında (günümüzde İspanya, Portekiz ve Cebelitarık) doğmuş ve büyümüşlerdi, özgün Afrika kültürleri Mağrip (Arap) kültürü ile yer değişmişti. İspanya 8. yüzyıldan beri Arap hâkimiyeti altında idi, Mağripililerin son kalesinin 1492 yılında düşmesiyle, yeniden birleşen İspanya'nın hükümdarları Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabella Kolomb'un çağ açan deniz yolculuklarının başlangıç vuruşunu yapmışlardı. Uzun zaman önce, Araplar Zenci köleleri alıkoymuş ve alıp satmışlardı. Bunları eski tablolarında Orta Çağ Avrupa toplumunun çeşitli ortamlarında tasvir edilmiş olarak görebilmekteyiz. Orta Çağ boyunca, siyah köleler Arap kervanlarının çölü geçerek vardıkları İskenderiye, Tunus ve Trablus pazarlarından gelmiştir. Sicilya ise başka bir pazaryeri idi. Batıya doğru seyahat eden İskandinavlı Vikingler de bu "blâmânlara" (blâ eski Norse'da siyah anlamına gelir) rastlamıştı. Kuzey Afrika'daki açık benizli Berber halkları arasında hala Arap kültürüne sahip siyah Afrikalıları bulmak mümkündür.

Arapların köleliğe dair özel bir bakışları vardı. Onların köleleri, özellikle müzik çalabiliyor ve dans edebiliyorlarsa, bayram günlerinde azat edilebiliyorlardı. Böylelikle, köleleştirilmiş olanların yanı sıra, özgür bir siyah Afrikalıları sınıfı oluştu. Günümüzde İspanya'daki birçok koyu tenli İspanyol Arap ve Afrika halklarına benzemektedir. Mağripililerin Olağandışı Kültürel Yaşamı İspanyol kültürüne katkı yapan tüm fatihler arasında genellikle en büyük etkiye sahip oldukları düşünülenler Araplardır. Günümüzde tipik bir biçimde İspanyol olarak gördüklerimizin büyük bir kısmı aslında Arap kültürünün kalıntısıdır. Mağripililerin saltanatı boyunca başkent olan Kurtuba'da göz kamaştırıcı bir kültür sahnesi gelişmiştir. Sanatçılar ve filozofların yanı sıra, bilim de el üstünde tutulmuştur. Kurtuba'daki sarayın nabzı dışarıya doğru atarak, Avrupa'nın geri kalanına ulaşmış ve Yunan ve İskenderiye klasik antikitesinin unutulmuş derslerine yeniden aşına olunması imkânını sunmuştur. Arapların öncü olduğu diğer alanlar mimarlık ve yapı mühendisliği; zanaat ve ticaret; kumaş, kağıt ve silah üretimi ile madencilik, çiftçilik ve hayvancılık idi. Avrupa'ya pirinç, pamuk, portakal, kayısı ve şeftalini getirdiler. Kütüphaneler, kitapçıları, genel okuma yazma, vs. ile yüksek seviyede bir eğitim geliştirdiler. Arapları özellikle hijyen ve tıbbi bakım alanlarında öncü olarak hatırlamalıyız. Anestezi, jinekoloji, akıl sağlığı bakımı, hastane vaka raporları, hastalıkların geçmesinin önlenmesi, eczane inşası ve rehabilitasyon ihtiyacı gibi alanlarda bilgi sahibiydiler. Aynı zamanda, farklı dini mezhep ve kültürel ifade biçimlerine karşı da son derece hoşgörülüdürler.

Çok kültürlü bir toplumun yaratılmasına örnek olan Mağrip toplumunda Yahudilerin yanı sıra Romanlar da kendilerini güvende hissediyorlardı. Avrupa Müziğinin Arap Kökleri Arapların Avrupa sanatına ve müziğine de bir dizi önemli katkısı olmuştu. Erken dönem müzik uzmanı ve Göteborg Üniversitesi Müzik ve Müzikoloji Fakültesi öğretim üyesi Sven Berger enstrümanlarımızın birçoğunun Arap öncüllerinden geliştiğini belirtmektedir. Bu durum lavta ve sitar gibi parmakla çalınan telli enstrümanlar için geçerlidir. Lira, rebek ve rebab dahil olmak üzere, parmakla çalınan telli enstrümanlardan daha sonra ortaya çıkan bazı telli yaylı enstrümanların da Avrupa'ya Araplar tarafından getirildiği düşünülmektedir. Bu Arap etkileri Avrupa'ya öncelikli olarak İspanya yolu ile ulaşmıştır. Araplar basit üçlülerde çok sayıda telin aynı anda çalınmasını mümkün kılan perdeleri tanıtmışlardır. Yeterince çelişkili bir biçimde, temelde tek sesli olan Arap kültürü böylelikle Avrupalıları dikey bir çalma ve dinleme biçimine yönelmiş olabilir, yani, Avrupa'da homofonik müziğin gelişimini başlatmış olabilirler. Arap müzik kuramında esler matematiksel ilişkiler olarak tanımlanmakta idi. Örneğin, majör üçüncü için 5: 4, minör üçüncü için ise 6: 5. Aynı zamanda, çoğu zaman solfej sisteminin babası olarak adlandırılan İtalyan rahip, müzik kuramcısı ve müzik öğretmeni Arezzo'lu Guido'nun temel etkilenimlerini buna karşılık gelen Arap sisteminden almış olması da olasıdır. Burada, Guido tarafından kullanılanlara çarpıcı ölçüde benzeyen isimler bile görmekteyiz: dal (do), ra (re), mim (mi), fa (fa), sad (sol), lam (la), sin (si). Avrupa'da, genellikle bu hecelerin Latince bir ilahiden türediği söylenmektedir. Bu olguları özetlemek gerekirse, kendimize şunu sormalıyız: Avrupa müzik kültürünün, hatta bir bütün olarak kültürün köklerine dair bakışımızın yeniden sorgulanmasının vakti gelmedi mi? Antik Yunanlılar ve Romalılara ek olarak, Arapların da Avrupa'nın toplumsal tarihine olan hayati katkılarının hakkını teslim etmeliyiz. İspanyol-Arap Kültürü Yeni Dünya'da En İyi Şekilde Varlığını Sürdürdü İlk siyah sömürgeciler böylelikle kendi Arap müzik kültürlerini Yeni Dünya'ya getirdiler. Kastanyet, tamburin ve belirli bir noktaya kadar gitar Arap kökenlidir.

Aynı şekilde, flamenko müziği Arap modalitelerine, örneğin "İspanyol-Frigya moduna" dayalıdır. Flamenko şarkı söyleme tekniği de Arap şarkı söyleme biçimiyle güçlü bir benzerlik gösterir. Sonuç olarak, artık Amerika'daki ilk siyah Afrikalılar tarafından icra edilen müziğin temel olarak İspanyol-Arap müziği olduğunu halihazırda iddia edebiliriz. İspanyollar Yeni Dünya'nın Brezilya hariç olmak üzere tamamında hakim olmuşlardır ve İspanyol-Arap kültürü sömürgeleştirilen Amerikalıların neredeyse tamamına sıkı sıkıya tutunabilmiştir. 1530 yılı civarında, İspanyollar Zenci köleleri doğrudan Afrika'dan ithal etmeye başlamıştır. Dolayısıyla, Afro-Amerikan kültürünün gelişiminde baskın olan İspanyol-Arap kültürü değil de, batı ve orta Afrika kültürleri değil miydi? Bunu kesin olarak söyleyemeyiz. İslam ve Arap kültürleri Afrika'da birçok kişinin aklına gelebileceğinden çok daha büyük bir öneme sahip olmuştur.

Batı Afrika'dan alınan köleler Arap kültürünün belirgin örneklerini taşıyan ülkelerden gelmekteydiler. Hem Batı Afrika şarkı söyleme tarzının hem de blues'un karakteristik özelliği olan düşen üçüncüler Arap şarkı geleneği ile bağlantılı olsa gerektir. Sav ana kuşağındaki ülkeler İslamî'dir ve Arap kültürünün bariz etkilerini göstermektedir. Köle Sahili boyunca uzanan ülkeler doğrudan bu İslami savana kuşağınca bağlanmaktadır. Ekvator'un güneyine, doğu Afrika'nın aşağılarına kadar uzanan Swahili kültürü de kayda değer Arap etkileri sergilemektedir. İspanyol-Arap kültürü Yeni Dünya'da halihazırda belirgin ve kalıcı bir iz bırakmıştır. Dahası, çoğu köle sahibi ve aileleri aynı geleneğin taşıyıcıları idiler. Sahibi biçimde Afrikalı olan v Arap olmayanlardan çoğunlukla korkarlardı. Bunlar tehditkâr ve korkutucu olarak algılanırdı. Dolayısıyla, Avrupalı sömürgeciler dinden müziğe kadar, bu kültürel mirasın tüm biçimlerini silmeye çalıştılar. Afrika kültürünün Arap olan unsurları kesinlikle daha kolay varlığını sürdürdü, çünkü İspanyol köle sahiplerine tanıdık geliyordu. İspanya-Arap kökler

tartışmaya yer bırakmamaktadır. Bu köklerin AfroAmerika müziğinin başlaması ve gelişmesinde hayati bir ön koşul haline gelmesine katkıda bulunan çok sayıda faktör vardır. Mississippi bölgesinde ve New Orleans'ta erken dönem cazın gelişimi şüphesiz ki Küba ve Batı Hint Adalarının coğrafi yakınlığı ve aralarındaki iletişimle bağlantılıdır. Böylelikle, New Orleans tarihi Fransız etkilerine ek olarak bariz İspanyol etkileri de sergilemektedir. Bu bölge ABD'de Katolik olarak belirlenen tek bölgedir. New Orleans ve Louisiana'nın belirli bölgeleri de bir dönem İspanyol toprakları olmuştur (1763- 1800). Meksika'nın yakınlığı da beraberinde İspanyol etkisini getirmiş ve Meksikalı gruplar Storyville'de çalmışlardır. Louisiana ve Meksika arasında yer alan Texas'a (1845'e kadar ABD'ye dahil edilmemiştir) da İspanyol kültürü nüfuz etmiştir.

Bu bağlamda, "Creole" terimi İspanyol kültürünü önemli bir bileşeni olarak içermektedir. New Orleans cazının büyük öncülerinden biri olan Jelly Roll Morton'un cazdaki "İspanyol tınısından" bahsetmesi önemli bir ibaredir, bunun daha derin etkileri henüz gelecek kuşaklar için açığa çıkarılmış değildir. Blues'da Arap Melisması Johannesburg'daki caz okulunda bazı öğretmenlerin blues'daki süslemelere ve düşen üçüncülere dair tartışmalarına kulak misafiri oldum. Bütün unların Arap şarkı söyleme sanatındaki bariz köklerini nasıl hemen fark etmediğimi duyduklarında şaşırılmışlardı. Onlar için, Batı Afrika'daki İslamî ülkelerden gelen kölelerin bu vokal tarzını kendileriyle birlikte Yeni Dünya'ya götürdükleri açıktı. Afrika'nın Arap kültürünün doğrudan etkisi altında kalan bölgelerin güneyinde bulunan kesimlerinde, kayan vokal tarzının tek bir izini bile duymadığımı itiraf etmeliyim. Öte yandan, İslam'daki ezan okuyanların melismalarını hem Aretha Franklin hem de Louis Armstrong'un blues cümlelerinde açık bir biçimde algılamaktayım. Eğer gözlemlerim doğru ise, AfroAmerikan müziğin köklerine dair görüşün adım adım Arap kültürü lehine kaymasını bekleyebiliriz. Bunun daha önce olmamasının nedeni Avrupa kültürünün toplumsal tarihimizdeki Arap ve İslam etkilerini kabul etme konusundaki isteksizliği olabilir. Bu isteksizlik Hristiyanların ve Müslümanların birbirlerini kendi dinlerine geçirilecek ya da yok edilecek "kafirler" olarak gördüğü Haçlı Seferleri çağına uzanmaktadır. Bizzat bana Mağriplilerin, varlıklarının kendi Avrupalı kültürümüz için ne kadar değerli ve verimli olduğu anlaşılmağı, Avrupa'ya "nüfuz ettikleri", ama daha sonra "çıkarıldıkları" öğretildi.

Böylesine kutuplaşmış bir bakış açısı dünyanın hızla büyüyen İslamî kesiminde uzlaşılabilir bir köktenci tepkiyi doğurmaktadır. Bu bağlamda başka bir hassas konu da Avrupalıların köle ticareti ve sömürgeci baskılar konusundaki toplu suçluluk hissidir. Afro-Amerikan müziğini siyah kölenin protestosu ve Afrika kökenini talep etme hakkının bastırılmaz bir ifadesi olarak görmeye hevesliyiz. Bu açıdan, Arap köklerin bu tabloyu karmaşıktırdığını düşünmekteyiz ve bunu kabul etmekte zorluk çekmekteyiz. Bu açıdan görüşümü akademik iddialar olmaksızın gerekçelendirdiğimi açıkça ifade etmek istiyorum. Öte yandan, tarihe ilişkin olan ilk bölüm bilimsel araştırma kaynaklarına dayalıdır. Eğer bu konuyla müzikoloji bakış açısından boğuşmak isteyen olursa, böylesi bir girişime kollarını açan ilk ben olurum. (kısaltılarak çevrilmiştir.)